

DE OORSPRONG VAN EEN OBSESSIE

Een Fransman die Chamfort heette en beter had moeten weten, heeft ooit gezegd dat toeval een ander woord is voor Voorzienigheid.

Het is een van die simpele, discutabele aforismen die zijn verzonnen om de onaangename waarheid te ondergraven dat toeval een belangrijke, misschien wel doorslaggevende rol speelt in het menselijke reilen en zeilen. Toch was er wel iets voor te zeggen. Onvermijdelijk manifesteert het toeval zich zo nu en dan in een soort stuntelige samenhang die gemakkelijk ten onrechte kan worden aangezien voor de werking van een onbehaaglijke Voorzienigheid.

Het verhaal van Dimitrios Makropoulos is daar een voorbeeld van.

Het feit dat een man als Latimer zelfs maar hoorde van het bestaan van iemand als Dimitrios was op zichzelf idioot. Dat hij daadwerkelijk het levenloze lichaam van Dimitrios te zien zou krijgen, dat hij weken van zijn kostbare tijd zou besteden aan het wroeten in 's mans troebele verleden, en dat hij uiteindelijk zijn leven te danken zou hebben aan de bizarre smaak in woninginrichting van een crimineel, zijn feiten die in hun absurditeit ongehoord zijn.

Maar als diezelfde feiten worden beschouwd in relatie tot de andere feiten in deze zaak, dan is het toch wel lastig om zelf niet bijgelovig te worden. Juist hun absurditeit lijkt het ge-

bruik van woorden als ‘toeval’ en ‘samenloop van omstandigheden’ onmogelijk te maken. Voor de scepticus blijft er slechts één troost over: als er zoiets bestaat als bovennatuurlijke wetmatigheid, dan wordt die toegepast met minder dan menselijke ondoelmatigheid. De keuze van Latimer als haar instrument kan alleen maar door een idioot zijn gemaakt.

Tijdens de eerste vijftien jaar van zijn volwassen leven was Charles Latimer docent politieke economie aan een minder prominente Engelse universiteit. Tegen de tijd dat hij vijftendertig was had hij daarnaast ook nog drie boeken geschreven. Het eerste was een verhandeling over de invloed van Proudhon op het negentiende-eeuwse Italiaanse politieke denken. Het tweede droeg de titel *Het program van Gotha uit 1875*. En het derde was een analyse van de economische implicaties van Rosenbergs *De mythe van de twintigste eeuw*.

Kort nadat hij klaar was met het corrigeren van de dikke stapel zetproeven van dat laatste werk, en in de hoop de zwartgalligheid te verdrijven die het gevolg was van zijn tijdelijke worsteling met het nationaalsocialisme en zijn profet, doctor Rosenberg, schreef hij zijn eerste detectiveroman.

Een bloedige spade was onmiddellijk een succes. Het werd gevolgd door *Ik, zei de vlieg* en *In de greep van de moord*. Uit het grote leger aan hoogleraren die in hun vrije tijd detectiveverhalen schrijven, kwam Latimer al snel naar voren als een van de bedroevend weinigen die geld konden verdienen met hun liefhebberij. Het was misschien wel onvermijdelijk dat hij, vroeg of laat, zowel in naam als in feite een broodschrijver zou worden. Drie dingen bespoedigden die overgang. Ten eerste had hij een meningsverschil met het universiteitsbestuur over een kwestie die als principieel werd beschouwd. Ten tweede werd hij ziek en ten derde was hij niet getrouwd. Niet lang na de publicatie van *Geen spijker* en na zijn ziekte, die een fikse aanslag op zijn lichamelijke conditie had gepleegd, schreef hij met slechts lichte tegenzin een ontslagbrief en reisde hij af naar het buitenland om in de zon zijn

vijfde detectiveroman te schrijven.

In de week nadat hij de opvolger van dat boek had voltooid vertrok hij naar Turkije. Hij had een jaar in en om Athene doorgebracht en verlangde naar een andere omgeving. Zijn gezondheid was aanzienlijk verbeterd, maar het vooruitzicht van een Engelse herfst was weinig aantrekkelijk. Op aanraden van een Griekse vriend stapte hij in Piraeus op de stoomboot naar Istanboel.

Het was in Istanboel en uit de mond van kolonel Haki dat hij voor het eerst over Dimitrios hoorde.

Een introductiebrief is een ongemakkelijk document. In de meeste gevallen is de drager ervan slechts een oppervlakkige kennis van de schrijver die, op zijn beurt, de persoon aan wie de brief is gericht zelfs nog minder goed kent. De kans dat het overhandigen ervan een bevredigend resultaat oplevert voor alle drie de betrokkenen is gering.

Onder de introductiebrieven die Latimer meenam naar Istanboel bevond zich er ook een voor madame Chávez die, zo had men hem verteld, in een villa aan de Bosporus woonde. Drie dagen na zijn aankomst schreef hij haar, en als reactie daarop ontving hij een uitnodiging om een vier dagen durend feest in de villa bij te wonen. Met de nodige reserve aanvaardde hij de uitnodiging.

Voor madame Chávez was de weg terug vanuit Buenos Aires al even overvloedig met goud geplaveid als de weg ernaar toe. Zij was een buitengewoon knappe Turkse vrouw, die met succes getrouwd was met en weer gescheiden van een rijke Argentijnse groothandelaar in vlees, en van een fractie van haar opbrengsten uit deze transacties had ze een paleisje gekocht dat ooit had toebehoord aan een minder prominent lid van de Turkse koninklijke familie. Het stond op een afgelegen en moeilijk bereikbare plaats, met een oogverblindend mooi uitzicht op een baai en was, zij het dat de watervoorziening ontoereikend was voor zelfs één van de negen badkamers,

voortreffelijk ingericht. Afgezien van de andere gasten en de Turkse gewoonte van de gastvrouw om de bedienden hard in het gezicht te slaan als zij haar ergerden (wat vaak het geval was), zou Latimer, voor wie zulk schitterend ongemak geheel nieuw was, zich kostelijk hebben geamuseerd.

De andere gasten bestonden uit een zeer luidruchtig stel uit Marseille, drie Italianen, twee jonge Turkse marineofficieren en hun 'verloofdes' van dat moment, en een verscheidenheid aan zakenlieden uit Istanboel met hun echtgenotes. Het merendeel van de tijd besteedden zij aan het opdrinken van de ogenschijnlijk onuitputtelijke voorraad jenever van mevrouw Chávez en het dansen bij een grammofoon waarop een huisbediende de ene plaat na de andere draaide, of de gasten op dat moment nu dansten of niet. Aan veel drinkgelagen en aan de meeste danspartijen wist Latimer zich te onttrekken met een beroep op zijn zwakke gezondheid. Over het algemeen trok niemand zich iets van hem aan.

In de namiddag van de laatste dag van zijn verblijf aldaar zat hij aan de rand van het met wijnranken overkapte terras waar hij de grammofoon niet hoefde te horen, toen hij een grote, door een chauffeur bestuurde toerwagen over de lange, stoffige weg naar de villa omhoog zag rijden. Terwijl de auto met brullende motor het lagergelegen voorplein op reed, gooide de man die op de achterbank zat het portier open en sprong eruit voordat de wagen volledig tot stilstand was gekomen.

Hij was een lange man met een mager gezicht, krachtige geelaatstrekken en een lichtbruine teint die mooi afstak tegen zijn naar Pruisisch model kortgeknipte grijze haar. Een smal voorhoofd, een lange hoekige neus en dunne lippen gaven hem iets roofvogelachtigs. Jonger dan vijftig kon hij niet zijn, meende Latimer, en hij keek naar de taille onder het fraai gesneden officiersuniform in de hoop een korset te bespeuren.

Hij zag hoe de lange officier een zijden zakdoek uit zijn mouw plukte, een onzichtbaar stofpluisje van zijn onberispelijk geпоetste lakleren rijlaarzen sloeg, zijn pet nonchalant

schuin op zijn hoofd zette en uit het zicht stapte. Ergens in de villa luidde een bel.

Kolonel Haki, want zo heette de officier, was meteen een doorslaand succes op het feest. Een kwartier na zijn aankomst begeleidde madame Chávez, met iets van een bedeesde verwarring die duidelijk bedoeld was om haar gasten duidelijk te maken dat ze zich hopeloos in verlegenheid gebracht voelde door de onverwachte komst van de kolonel, hem naar het terras en stelde hem voor. Hij putte zich uit in glimlachen en hoffelijkheid, sloeg zijn hakken tegen elkaar, kuste handen, maakte buigingen, beantwoordde de militaire groeten van de marineofficieren en lonkte naar de echtgenotes van de zakenlieden. Zijn optreden boeide Latimer zo zeer dat hij opsprong toen het zijn beurt was om te worden voorgesteld en hij zijn eigen naam hoorde noemen. De kolonel schudde hem stevig de hand.

‘Verdomd aangenaam kennis met u te maken, ouwe reus,’ zei hij.

‘*Monsieur le Colonel parle bien anglais,*’ legde madame Chávez uit.

‘*Quelques mots,*’ zei kolonel Haki.

Latimer keek vriendelijk in een paar lichtgrijze ogen. ‘Hoe maakt u het?’

‘Hallo, uit-ste-kend,’ antwoordde de kolonel serieus en beleefd, en kuste vervolgens de hand van en liet zijn blik dwalen over een stevig gebouwd meisje in een badpak.

Pas laat op de avond sprak Latimer de kolonel opnieuw. De kolonel had heel wat rumoerig leven in de brouwerij gebracht; hij tapte moppen, lachte luidkeels, maakte onbekommerd avances naar de getrouwde vrouwen en flirtte veel steelser met de ongehuwde. Zo nu en dan kruisten zijn blikken die van Latimer en dan grijnsde hij verontschuldigend. ‘Ik moet me nu eenmaal zo aanstellen – het wordt van me verwacht,’ zei die grijns; ‘denk maar niet dat ik het leuk vind.’ Maar op zeker moment, lang na het diner, toen de gasten minder belangstel-

ling aan de dag legden voor het dansen en meer geïnteresseerd waren in de voortgang van een spelletje gemengd strippoker, pakte de kolonel hem bij zijn arm en liep met hem het terras op.

‘U moet het me niet kwalijk nemen, meneer Latimer,’ zei hij in het Frans, ‘maar ik zou bijzonder graag met u spreken. Die vrouwen – pfff!’ Hij hield een sigarettenkoker onder Latimers neus. ‘Kan ik u een sigaret aanbieden?’

‘Graag. Dank u.’

Kolonel Haki keek achterom. ‘Aan de andere kant van het terras is het rustiger,’ zei hij, en toen ze begonnen te lopen: ‘Weet u dat ik vandaag speciaal hierheen ben gekomen om u te ontmoeten? Madame vertelde me dat u er was en ik kon de verleiding echt niet weerstaan om eens te praten met de schrijver wiens werk ik zo zeer bewonder.’

Latimer mompelde een nietszeggende dankbetuiging voor het compliment. Hij bevond zich in een lastig parket, want hij had geen flauw idee of de kolonel doelde op zijn politiek-economische werk of op zijn detectives. Hij had ooit eens een vriendelijke oude professor die belangstelling toonde voor zijn ‘laatste boek’ verbijsterd en geërgerd door de oude man te vragen of hij liever had dat zijn slachtoffers werden neergeknald of doodgeslagen. Het klonk aanstellerig om te vragen op welk genre boeken Haki doelde.

Maar kolonel Haki wachtte niet tot hem iets werd gevraagd. ‘Ik krijg alle nieuwe *romans policiers* uit Parijs opgestuurd,’ vervolgde hij. ‘Ik lees uitsluitend romans policiers. Ik zou u mijn verzameling wel eens willen laten zien. Ik houd vooral van de Engelse en Amerikaanse. Alle topboeken worden in het Frans vertaald. Oorspronkelijk Franse schrijvers bevallen me minder. De Franse cultuur is niet bij machte een roman policier van de eerste orde te produceren. Ik heb zojuist uw *Une pelle ensanglantée* aan mijn bibliotheek toegevoegd. Grandioos! Maar de betekenis van de titel is me niet helemaal duidelijk.’

Latimer probeerde geduldig in het Frans uit te leggen dat de titel in het Engels een dubbele betekenis had die de opletten-de lezers essentiële informatie verschaftte over de identiteit van de dader.

Kolonel Haki luisterde aandachtig, knikte en zei: 'Ja, ik begrijp het, nu is het me helemaal duidelijk,' voordat Latimer zijn uitleg had kunnen voltooien.

'Monsieur,' zei hij, toen Latimer het in wanhoop maar had opgegeven, 'ik vraag me af of u mij het genoegen zou willen verschaffen in de loop van de volgende week een keer met me te lunchen. Ik denk,' voegde hij er raadselachtig aan toe, 'dat ik u wel behulpzaam zou kunnen zijn.'

Latimer zag niet in op welke wijze kolonel Haki hem zou kunnen helpen, maar zei dat hij graag de lunch met hem zou gebruiken. Ze maakten een afspraak voor drie dagen later in het Pera Palace Hotel.

Pas tegen de avond ervoor kwam Latimer eraan toe nog eens na te denken over zijn lunchafspraak. Hij zat in de hotel-lobby met de directeur van het filiaal van zijn bank in Istanboel.

Hij vond Collinson een sympathieke kerel, maar wel saai gezelschap. Zijn conversatie beperkte zich hoofdzakelijk tot roddels over het doen en laten van de Engelse en Amerikaanse gemeenschappen in Istanboel. 'Ken je de Fitzwilliampjes?' vroeg hij dan. 'Nee? Dat is jammer, je zou ze vast aardig vinden. Afijn, laatst...' Als bron van informatie over Kemal Atatürks economische hervormingen was hij een teleurstelling gebleken.

'Zeg,' zei Latimer, na een relaas te hebben aangehoord over de gedragingen van de in Turkije geboren echtgenote van een Amerikaanse autohandelaar, 'ken jij een zekere kolonel Haki?'

'Haki? Hoe kom je daar zo opeens bij?'

'Ik lunch morgen met hem.'

Collinsons wenkbrauwen schoten omhoog. 'Nee maar, wel

heb ik jou daar!’ Hij krabde aan zijn kin. ‘Nou ja, ik heb óver hem gehoord.’ Hij aarzelde. ‘Haki is een van die mensen over wie je hier van alles hoort, maar waar je nooit echt hoogte van krijgt. Een van de mensen achter de schermen, als je begrijpt wat ik bedoel. Hij heeft meer macht dan een heleboel mannen die in Ankara zogenaamd aan de top staan. Hij was een van de topfiguren binnen de Gazi in Anatolië in 1919, een vertegenwoordiger van de voorlopige regering. Ik heb toen de nodige verhalen over hem gehoord. Een bloedhond, naar verluidt. Er deden geruchten de ronde over het martelen van gevangenen. Maar daar maakten beide partijen zich schuldig aan en ik durf wel te zeggen dat de jongens van de sultan ermee zijn begonnen. Ik heb ook gehoord dat hij achter elkaar een paar flessen whisky soldaat kan maken en dan nog broodnuchter blijft. Maar dat zou ik maar met een korrel zout nemen. Hoe heb je hem eigenlijk leren kennen?’

Latimer legde het uit. ‘Wat is zijn functie?’ vroeg hij vervolgens. ‘Ik begrijp niets van die uniformen hier.’

Collinson haalde zijn schouders op. ‘Tja, uit betrouwbare bron heb ik vernomen dat hij aan het hoofd staat van de geheime politie, maar dat is waarschijnlijk gewoon maar weer een verhaal. Dat is het ergste van deze stad. Je kunt geen woord geloven van wat ze in de Club rondbazuinen. Laatst nog...’

De volgende dag ging Latimer met aanzienlijk meer enthousiasme dan de dag tevoren naar zijn lunchafspraak. Hij was tot de slotsom gekomen dat kolonel Haki nogal een harde jongen moest zijn en Collinsons vage informatie leek die opvatting te onderschrijven.

De kolonel kwam, zich breedvoerig verontschuldigend, twintig minuten te laat en loodste zijn gast meteen door naar het restaurant. ‘We moeten onmiddellijk een whisky-soda nemen,’ zei hij en hij riep luidkeels om een fles ‘Johnnie’.

Tijdens de maaltijd had hij het voornamelijk over de detectiveromans die hij had gelezen, wat hij ervan vond, zijn me-

ning over de personages en zijn voorkeur voor moordenaars die hun slachtoffers doodschoten. Toen hij uiteindelijk met een nagenoeg lege whiskyfles bij zijn elleboog en een aardbeenijsje voor zich zat, boog hij zich over de tafel naar voren.

‘Meneer Latimer,’ zei hij nogmaals, ‘ik denk dat ik u behulpzaam kan zijn.’

Even vroeg Latimer zich onthutst af of hij een baan bij de Turkse geheime dienst aangeboden kreeg, maar hij zei: ‘Dat is bijzonder vriendelijk van u.’

‘Het was mijn ambitie,’ vervolgde kolonel Haki, ‘om zelf ooit nog een goede roman policier te schrijven. Ik heb vaak gedacht dat ik dat kon als ik de tijd ervoor had. Dat is het probleem – de tijd. Zoveel is me wel duidelijk geworden. Maar...’ Hij laste een theatrale pauze in.

Latimer wachtte. Hij ontmoette doorlopend mensen die het gevoel hadden dat ze detectives konden schrijven als ze daar de tijd voor hadden.

‘Maar,’ zei de kolonel nogmaals, ‘ik heb de intrige voorbereid. Die zou ik u cadeau willen doen.’

Latimer zei dat dat bijzonder gulhartig van hem was.

De kolonel wuifde zijn dankbetuigingen weg. ‘Uw boeken hebben me zoveel genoeg verschaft, meneer Latimer. Ik vind het fijn om u een idee aan de hand te doen voor een nieuwe roman. Ik heb de tijd niet om er zelf gebruik van te maken en trouwens,’ voegde hij er grootmoedig aan toe, ‘u zou er beter mee uit de voeten kunnen dan ik.’

Latimer mompelde iets onverstaanbaars.

‘Het verhaal speelt zich af,’ vervolgde zijn gastheer, zijn grijze ogen strak op Latimer gericht, ‘in een Engels landhuis dat toebehoort aan de rijke Lord Robinson. In een weekend wordt er een feestje gegeven. Halverwege het feest wordt in de bibliotheek het lijk aangetroffen van Lord Robinson. Hij zit achter zijn bureau met een kogel door zijn hoofd. Rond de wond zijn schroeiplekken zichtbaar. Op het bureau heeft zich een plas bloed gevormd dat een stuk papier heeft doorweekt.

Het papier is een nieuw testament dat de Lord op het punt stond te ondertekenen. Volgens het oude testament zou zijn vermogen gelijkelijk worden verdeeld tussen zes personen, zijn familieleden, die op het feest aanwezig zijn. Volgens het nieuwe testament, dat ten gevolge van het dodelijke schot niet kon worden ondertekend, wordt het gehele vermogen nagelaten aan één familielid. Dus' – hij wees met zijn ijslepeltje beschuldigend op Latimer – 'moet een van de vijf overige familieleden de schuldige zijn. Dat lijkt me logisch, nietwaar?'

Latimer deed zijn mond open, toen weer dicht en knikte.

Kolonel Haki grinnikte triomfantelijk. 'En daar zit 'm nu net de kneep.'

'De kneep?'

'De Lord is door geen van de verdachten vermoord maar door de butler, wiens vrouw door die Lord was verleid! Wat vindt u daarvan, nou?'

'Heel vernuftig.'

Zijn gastheer leunde voldaan achterover en streek zijn uniformjasje glad. 'Het is maar een truc, maar ik ben blij dat hij u bevalt. Natuurlijk heb ik de hele plot tot in de details uitgewerkt. De *flic* is een hoofdcommissaris van Scotland Yard. Hij verleidt een van de verdachten, een beeldschone vrouw, en omwille van haar lost hij de zaak op. Het is heel ingenieus. Maar zoals ik al zei, ik heb de opzet uitgewerkt op papier staan.'

'Het lijkt me bijzonder interessant,' zei Latimer oprecht, 'om uw aantekeningen te lezen.'

'Ik hoopte al dat u dat zou zeggen. Hebt u haast?'

'In het geheel niet.'

'Laten we dan naar mijn kantoor gaan, dan zal ik u laten zien wat ik heb gedaan. Het is in het Frans geschreven.'

Latimer aarzelde slechts een ogenblik. Hij had niets beters te doen en het zou best interessant kunnen zijn om kolonel Haki's kantoor te zien.

'Dan ga ik graag met u mee,' zei hij.